

Vasile Ghețău előreszámítása Románia nemzetiségeiről (1992–2025)

Megjelent: Hitel, XIII. évf. 2000. 7. sz. 73–88. p.

2001. márciusában népszámlálásra kerül sor Romániában. Azt megelőzően hazánkban is lezajlik a nagy számbavétel, a téma tehát „benne lesz a levegőben”. Részben ezért, részben pedig az erdélyi magyarság érintettsége okán a romániai népszámlálás kampányidőszakát feltehetően nálunk is fokozott figyelemmel kísérik majd.

Emlékezetes, hogy az előző, 1992. évi számbavételt illuzórikus várakozások előzték meg: a magyar közvélemény a romániai magyarság jelképerejű kétmillió lélekszámának megerősítését várta tőle. A csalódást hozó végeredményt sokan kétkedve fogadták, és a fiaskóért az agyonpolitizált légkörben lezajlott felvétel rendellenességeit okolták. A szomszédos és a honi sajtó akkortájt sok „színessel” szolgált az események alakulásáról. (Ezekből annak idején a Hitel 1993. 3. számában tallóztunk.) Ma már a határon túli magyarság demográfiai kérdéseinek vitatását a vágyálmok kivetítése helyett a realitásokkal való számvetés jellemzi, nemegyszer a korábbival ellenkező túlzásba esve, szinte a vészharang megkondításáig menően. Valószínű tehát, hogy ezúttal az újabb romániai népszámlálás híryaga sem az óhatatlan visszas kíséőjelenségekre, hanem sokkal inkább az erdélyi magyarság romló népesedési helyzetének egyre nyilvánvalóbb tényeire lesz kihegyezve.

E tényekre vonatkozóan az első riasztó jelzést – az 1992. évi népszámlálás közleményét leszámtva persze – a bukaresti Adevărul 1996. február 3-i számának egyik cikke adta. Ebben Vasile Ghețău, népességkutató, egyetemi tanár Romániának a demográfiai átmenet „hanyatló” szakaszába történt átlépéséről írt. E fordulópontot egyébként már az évtized elejétől tanulmányok sora jelezte; cikkének újdonsága abban volt, hogy a fordulatot és annak kihatásait nemzetiségenként is taglalta. E szerint a romániai magyarok száma a népszámlálást követő mindössze három esztendő alatt 39,1 ezerrel lett kevesebb, vagyis a népszámlálás által megállapított 1 millió 625 ezerről 1994 végéig 1 millió 586 ezerre csökkent. A létszámcsökkenésből csupán 9 ezer volt a kivándorlás számlájára írható, további 30 ezer fős hiány abból adódott, hogy a halálozások száma meghaladta a születéseket. A magyarság fogyásának elsődleges oka tehát a természetes népmozgalom sajátosságaiban keresendő. A szerző kiemelte, hogy a magyaroknál – nem csupán a magasabb átlagéletkornak, hanem a magyar lakosság más jellemzőinek is tulajdoníthatóan – igen magas a halálozási arány: éves átlagban 14,7 fő ezer lélekre számítva. Ez közel jár a magyarországi átlaghoz, amely viszont hosszabb ideje a legmagasabbak között van Európában. A románoknál ugyanez az arányszám akkor – az országos átlaggal egyezően – 11,6 volt.

Az Adevărul 1997. március 25-i számában ugyancsak Ghețău a magyar népesség változatlan ütemű csökkenéséről számolt be. A romániai magyarság egy év leforgása alatt további 14,2 ezer főt veszített, így hivatalosan kimutatott lélekszáma 1996. január 1-én már csupán 1 millió 572 ezer volt. Ezzel egyidejűleg azonban szembetűnővé váltak az államalkotó nemzet népesedési helyzetének rosszabbodására figyelmeztető vészjelek is.

Az 1. táblázat utolsó oszlopában látható, hogy 1995-ben már a román nemzetiségűek száma is jelentékenyen fogyott: egyetlen év alatt többel, mint a megelőző három év során. A lélekszámcsökkenés nagyobbik része – 26,3 ezer fő – immár náluk is a természetes fogyásra vezethető vissza. Mindössze 14,1 ezer fő volt ki- és visszavándorlásuk különbözete, míg 1992–1994 között ez az arány még fordított: természetes fogyásuk 8,4 ezer, migrációs veszteségük pedig 30,1 ezer lelket tett ki. (A magyarság kivándorlásból adódó vesztesége a négy év alatt összesen 11,8 ezer, a németeké 21,2 ezer volt.)

A további évekből nemzetiségenként részletezett adatokkal nem rendelkezünk, de a románok számára kedvezőtlen tendencia fokozódása az összes népességre vonatkozó adatsorokból kikövetkeztethető.

1. táblázat
Románia népessége nemzetiség szerint, 1992, 1995, 1996
(Népszámlálási és számított adatok)

Nemzetiség	1992.I.7.		1995.I.1.		1996.I.1.		Változás (Ezer fő)	
	Ezer fő	%	Ezer fő	%	Ezer fő	%	1992.I.7. – 1995.I.1.	1995.I.1. – 1996.I.1.
Összesen	22 810,0	100,0	22 712,4	100,0	22 656,1	100,0	-97,6	-56,3
Román	20 408,5	89,5	20 370,0	89,7	20 329,6	89,7	-38,5	-40,4
Magyar	1 625,0	7,1	1 586,0	7,0	1 571,8	6,9	-39,0	-14,2
Cigány	401,1	1,8	408,1	1,8	411,4	1,8	+7,0	+3,3
Német	119,5	0,5	96,3	0,4	92,4	0,4	-23,2	-3,9
Ukrán	65,8	0,3	66,4	0,3	66,6	0,3	+0,6	+0,2
Egyéb	190,2	0,8	185,6	0,8	184,3	0,8	-4,6	-1,3

2. táblázat
Románia népességének fogyása 1992–1999 között

Év	A népesség szá- ma az év elején	Csökkenés az év során	Ebből termé- szetes fogyás	Élve- születések	Halálo- zások	Természetes fogyás
	(Ezer fő)			(Ezer főre éves átlagban)		
1992	22 811,4	-32,9	-3,5	11,4	11,6	-0,2
1993	22 778,5	-30,5	-13,3	11,0	11,6	-0,6
1994	22 748,0	-35,6	-19,4	10,9	11,7	-0,8
1995	22 712,4	-56,3	-35,0	10,4	12,0	-1,6
1996	22 656,1	-71,0	-54,8	10,2	12,7	-2,5
1997	22 585,1	-59,0	-42,4	10,5	12,4	-1,9
1998	22 526,0	-37,0	-32,0	10,5	12,0	-1,5
1999	22 489,0	-33,0	-30,4	10,5	11,8	-1,3
2000	22 456,0					
1992–2000		-355,3	-230,8	10,7	12,0	-1,3

A 2. táblázat azt mutatja, hogy az évtized közepétől országosan is a népességfogyás elsődleges tényezője a kivándorlás helyett a születések számának csökkenése és a halálozások növekedése lett. A nemzeti kisebbségek természetes fogyását (illetve közülük egyesek növekedését) éves átlagban változatlanak véve, az összes népesség nyolcvényi lélekszámcsökkenéséből kb. 220–225 ezer (62–63%), természetes fogyásából pedig 145–150 ezer fő (63–65%) a románságra számítható.

Mindez a hazánkhoz képest évtizednyi késéssel bekövetkezett negatív demográfiai fordulat kiteljesedését jelzi Romániában. Különböző forgatókönyvek 2025-ig egyenesen az ország népességének 20 milliós lélekszám alá csökkenését, vagyis az 1992. évi népszámlálás időpontjához képest csaknem 3 milliós fogyását vetítik előre. Ezek az elemzések az ország népességét egészében és nem az egyes alpopulációk összegeként kezelik, így az etnikumhoz köthető demográfiai sajátosságokkal nem számolnak. Többnemzetiségű országról lévén szó, nem éreztelen azonban azt is megvizsgálni, hogy a jelzett népesedési folyamatokat miként befolyásolja egyes etnikumok eltérő demográfiai viselkedése: ezek eredőjeként változik-e, és ha igen, milyen irányban és mértékben módosul Románia népességének nemzetiségi összetétele.

Vasile Ghețau professzor ezeket a szempontokat érvényesítette úttörő jelentőségű munkájában, amely „O proiectare condițională a populației Românei pe principalele naționalități (1992–2025)” címmel a Revista de cercetări sociale 1996. 1. számának 77–105. oldalán jelent meg. A tanulmány hipotéziseket dolgoz ki az ország etnikai sokszínűségét meghatározó nemzetiségek (köztük a magyarság) demográfiai kilátásairól, s eközben számos eddig nem ismert adalékkal szolgál jellemzésükhöz. Érdeemes tehát szélesebb körben hozzáférhetővé tenni megállapításait, a soron következő romániai népszámlálás tárgyyszerű fogadtatását is elősegítve ezzel. Ismertetőnkben a tanulmány lényegi mon-

dandóját tolmácsoljuk a főbb eredményekre összpontosítva, esetenként megjegyzések kíséretében. A beszámoló java részét a módszertan leírása teszi ki. Ez a vizsgálódás újszerűsége folytán elkerülhetetlen, a szerző valamennyi fejtegetésére azonban így sem térünk ki, s terjedelmi okokból a táblázatok egy részét, valamint a több mint két tucat szemléltető ábrát is elhagyjuk.

A szerző mindenekelőtt az elemzés időpontját megelőző másfél évtized etnodemográfiai folyamatait tekinti át. Értékelése szerint Románia népességének nemzetiségi szerkezetében ez idő alatt a külső vándorlások és az eltérő természetes szaporulat által meghatározott alapvető változások következtek be. A külső vándorlás játszotta a fő szerepet a német és a zsidó nemzetiség számának és népességi súlyának csökkenésében, a csökkenő természetes szaporulat vagy a természetes fogyás csak kiegészítette ezt a tendenciát. A magyarok számának 1977 és 1992 közötti csökkenését a kivándorlás magyarázza, mivel természetes népmozgalmuk – a rendelkezésre álló közvetett információk alapján – akkor még pozitív volt. A románok, ukránok, oroszok-lipovánok, törökök, tatárok és cigányok növekményét szintén a pozitív természetes szaporulat határozta meg, lévén termékenységük az átlagosnál nagyobb. Az ország népességének 1989 utáni csökkenése az 1990–1991 közötti kivándorlási hullámmal kezdődött, majd ezt követően a külső vándorlások negatív egyenlege, illetőleg a halálozásoknak a születésekkel szembeni többlete következtében folytatódott. Mindezt a romániai társadalomban 1989 után bekövetkezett politikai, gazdasági és társadalmi változások természetszerű népesedési visszahatásaként kell értékelni – e változások kilengése és durvasága nem hagyható figyelmen kívül a demográfiai tervezés során.

A szerzőnek előreszámítása kidolgozásához először is két problémában kellett döntenie. Az első megválaszolandó kérdés az volt, hogy mely nemzetiségekre terjedjen ki vizsgálata. Miként az 1. táblázatban látható, az 1992. évi népszámlálás idején csupán három olyan nemzeti kisebbség volt, melyek létszáma meghaladta a 100 ezer főt, és így – nagyságukat tekintve – jogosultnak tűnik figyelembevételük az elemzés során. További 20 kisebbség együttvéve is csupán 255 ezer főt tett ki, és a népesség alig több mint 1 százalékát képviselte. E többnyire igen kisszámú nemzetiségek is rendkívül változatos demográfiai jellemzőkkel bírnak. Tekintve, hogy a németek száma rohamosan csökken, rájuk vonatkozóan sem látszott szükségesnek egy külön előrejelzést kidolgozni. Számítása tehát a románokat, magyarokat, cigányokat és az egyéb nemzetiségűek együttesét vette célba, a németeket ez utóbbi csoportba sorolva.

A nemzetiségek kiválasztása után felvetődő második kérdés, hogy milyen tényleges számot kell alapul venni a tervezéshez. Ghețău megítélése szerint a román és a magyar népesség tényleges számát illetően az 1992. évi népszámlálás idején nincsenek kérdőjelek. Ezzel kapcsolatosan ugyan lehetne némi ellenvetésünk, hiszen a romániai magyarok népszámlálási száma köztudomásúan vitatott. Az esetleges alulszámlálás azonban még szélsőséges helyzeteket feltételezve is az 5–10 százalékot aligha haladja meg, így a szerző kiindulópontját többé-kevésbé elfogadhatjuk. Tervezetének sokkal bizonytalanabb pontja, egyúttal azonban sarkalatos kérdése a cigányság tényleges számbeli nagysága. Ghețău már régóta következetesen hangoztatott véleménye az, hogy a cigány nemzetiségűek népszámlálási száma (bár 1977 óta csaknem a kétszeresére nőtt) bizonyosan távol van a valóságostól, mivel tömegeik a számbavétel során – változatos okoknál fogva – nem a valódi etnikai hovatartozásukat nyilvánították ki. Bizonyára okkal jutott erre az álláspontra, hiszen az 1992. évi népszámlálásnak ő volt a főigazgatója.

E rendkívül kényes problémakör megítéléséhez érdemes egy rövid kitérőt tenni. Ehhez idézzük fel a népesség-számbavételek idevonatkozó adatait:

A 3. táblázatban közölt adatok szélsőséges ingadozása már önmagában is a hivatalos kimutatások viszonylagosságát jelzi. További kérdőjelek vetődnek fel, ha e számadatokat más természetű vizsgálódások eredményeivel vetjük össze. Félig-meddig ez utóbbiak közé tartozik az 1893. évi erdélyi érték is, amely az akkori Magyarországon végrehajtott cigányösszeírásból való. Ez a népszámlálás gyakorlatától eltérően nem önbevalláson, hanem hatósági minősítésen alapult. Érvényességét azonban valószínűsíti, hogy az összeírás a szűkebb Erdély területén 109,9 ezer cigányt talált, míg ugyanott már az 1850. évi osztrák népszámlálás is – több mint négy évtizeddel korábban – a megkérdezettek vallomása alapján 78,4 ezer cigány nemzetiségűt regisztrált. A cigányok száma Erdélyben – az 1893. évi eredményből kiindulva – Kovács Alajos becslése szerint 1930-ig 220 ezerre nőhetett, az akkori román népszámlálás azonban e feltételezett tömegnek csupán a felét mutatta ki.

3. táblázat
A cigány nemzetiségűek számának alakulása a mai Románia területén a hivatalos számbavételek időpontjában, a két nagy országrész szerint (Ezer fő)

Év	Románia	A Kárpátokon túl	Erdély
1893	150,3
1930	242,6	133,4	109,2
1956	104,2	25,8	78,4
1966	64,2	15,1	49,1
1977	227,4	104,4	123,0
1992	401,1	198,4	202,7

A Kárpátokon túl a rabszolgaság alól felszabadított cigánycsaládok összeírásain alapuló becslések a múlt század második felében 200–250 ezerre tették e népesség lélekszámát. Nem túlzott tehát a kérdés szakembere, Ion Chelcea az 1930-as években végzett szűkebb körű vizsgálódása során, melynek alapján az ország mai területén akkor élt cigányok száma 450 ezerre (a népszámlálási eredmény csaknem kétszeresére) tehető. Az 1941. évi faji alapon végzett román népszámlálás egyik megfigyelője a korabeli Románia mainál kisebb területén – a „cigánykeverékek” (corciturile de țigani) nélkül véve is – a census időpontjában kb. 300 ezerre (tehát a feltehető hivatalos végeredmény több mint kétszeresére) becsülte a cigányság számát. Egy 1980 körüli helyi néptanácsi minősítésen alapuló demográfiai felmérés már 1 millió 180 ezer cigány nemzetiségűt említ; közülük 433,9 ezren az erdélyi, 746,3 ezren a Kárpátokon túli megyék lakói voltak (Mihai Merfea közlése). Végző soron hasonló következtetésre jut egy 1992. évi életmódvizsgálóról beszámolva Elena Zamfir és Cătălin Zamfir, akik szerint a romániai cigányok száma legalább 1 millió.

Ghețau az előrejelzéshez az utóbbi eredményt vette alapul. Minthogy e szám a kutatási beszámoló szerzői szerint is csak minimumként értékelhető, azt távlati vizsgálatának egyik variánsaként 1,5 millióra emelte. (Ez utóbbi változat két figyelembe vehető szélső érték – a népszámlálás által megállapított 400 ezer és a romániai cigányság egyes vezetőinek nyilatkozatai szerinti 2,5 millió – között, félúton helyezkedik el.) Ghețau eljárásának jogosultságát közvetve a történeti adatok is alátámasztják, de nemzetközi párhuzamként megemlíthető, hogy a KSH 1999. évi kísérleti előreszámítása a magyarországi roma népesség demográfiai jellemzőiről a hazai cigányság 1990. évi hivatalos lélekszámát – 3,5-szeres szorzóval – ugyancsak megemelte.

E két (1 milliós, illetve 1,5 milliós) változatot alkalmazva Ghețau értelemszerűen kénytelen volt más nemzetiségek számát csökkenteni. A többletet, mellyel a cigányok népszámlálási számát megnövelte, arányosan megosztva a románok és a magyarok számából vonta le (jelezve, hogy természetesen e megoldással szemben is felmerülhetnek kisebb ellenvetések). Különböző tényezőket mérlegelve lényegesebb kifogásunk – főként a megalapozottabb 1. változatban – ezzel kapcsolatosan sincs. A cigány népesség „újonnan vett” csoportjának kor szerinti megoszlásánál a népszámlálási megoszlást vette figyelembe.

4. táblázat
Románia népességének nemzetiségi megoszlása az 1992. január 7-i népszámlálás időpontjában
Kiigazított számok

Nemzetiség	1. változat		2. változat	
	Lélekszám (Ezer fő)	Százalék	Lélekszám (Ezer fő)	Százalék
Összesen	22 810,0	100,0	22 810,0	100,0
Román	19 851,0	87,0	19 385,5	85,0
Magyar	1 583,6	7,0	1 549,1	6,8
Cigány	1 000,0	4,4	1 500,0	6,6
Egyéb	375,4	1,6	375,4	1,6

Az új értékeknek megfelelő nemzetiségi szerkezetet a 4. táblázat mutatja be.

A szerző dolgát tovább nehezítette, hogy a népesség-előreszámításhoz szükséges egyéb információk (a termékenységről, a halandóságról és a külső népmozgásokról) a nemzetiségek szintjén korlátozottak és meglehetősen egyenetlenek.

A termékenységi mutatókat közvetett úton, becsléssel határozta meg, mivel a folyamatos népmozgalmi statisztikában a születési arányszámok közt súlyos összeférhetetlenség tapasztalható. Ez abból ered, hogy a cigány újszülöttek világrajövelekor többnyire nem a valóságnak megfelelő nemzetiséget jegyzik be. Az 1992. évi kimutatások szerint például a születésgyakoriság értékei a következők (ezer főre számítva):

Összesen	Román	Magyar	Cigány
11,4	11,8	9,2	6,2

Míg a románok és a magyarok esetében e mutatók valószínűek, a cigányok esetében a helyzet nyilvánvalóan eltorzított. A női termékenység nemzetiségenkénti alakulásának meghatározása során a szerző ezért az 1992. évi népszámláláshoz fordult, miután a valós helyzetet kétségkívül annak adatai tükrözik hitelesebben.

5. táblázat

A nők termékenysége az 1992. január 7-i népszámlálás időpontjában, nemzetiségenként

Korcsoport (Év)	1000 nőre jutó éveszületett gyermekek száma			
	Összesen	Román	Magyar	Cigány
15–19	67	60	57	362
20–24	647	632	582	1607
25–29	1513	1488	1428	3001
30–34	1967	1942	1883	3744
35–39	2140	2119	2052	4002
40–44	2287	2274	2172	4035
45–49	2343	2348	2136	3873
15–49	1467	1452	1418	2449

A 5. táblázat alapján egy úgynevezett longitudinális típusú mutató áll rendelkezésre, amely a népszámlálás időpontjában mért termékenységet tükrözi a női nemzedékek addigi élete során. Ezek az adatok ékesszólóan jelzik a reprodukív különbségeket a három nemzetiség között, és különösen azt, hogy a női termékenység jelentősen nagyobb a cigányok esetében. A népszámlálási statisztika azonban ebben a formájában nem hasznosítható a távlati vizsgálat számára, függetlenül attól, hogy a felhasználni kívánt termékenységi mutatók longitudinális (termékenységi ráták életkorok és nemzedékek szerint) vagy pedig transzverzális típusúak (termékenységi ráták életkorok és naptári évek szerint). Ghețău ezért az egyes nemzetiségek, illetve az összes népesség korcsoportjai között a népszámlálás időpontjában mutatkozó arányokat az 1994. évi országos termékenységi mutatók megfelelő életkori csoportjaira vetítette. Így jutott egy adott év termékenységi viszonyainak nemzetiségenkénti mutatóihoz. (1992 helyett azért esett választása az 1994. évre, mivel a termékenység ekkor már csökkenőben volt, így a kapott adatok alkalmasabbak a romló helyzetet tükröző jellemzők állandóján alapuló előreszámításához.) Ezeket az eredményeket a 6. táblázat tartalmazza.

A módszer buktatója, hogy egy elmúlt termékenységi magatartás eredményét kumuláló mutatót hoz létre az adott évre vonatkozóan, így a termékenység 1989 utáni rohamos csökkenését csak közvetve fejezi ki. A románok és a magyarok esetében a 6. táblázat termékenységi arányszámai mindenesetre valóságosnak tűnnek, és egybevágnak a szerző rendelkezésére álló egyéb információkkal. A cigányok helyzete azonban ettől eltérő, és nagyon valószínű, hogy az 1994-ben egy nőre számított 3,9 gyermek termékenységi mutató erősen felülbecsült.

6. táblázat
Becsült termékenységi arányszámok 1994-ben, nemzetiségenként

Korcsoport (Év)	1000 nőre jutó élveszületés			
	Összesen	Román	Magyar	Cigány
15–19	45,0	40,0	38,0	242,8
20–24	119,3	116,5	107,4	296,5
25–29	75,8	74,6	71,6	150,3
30–34	28,7	28,3	27,5	54,6
35–39	11,3	11,2	10,8	21,1
40–44	3,2	3,2	3,0	5,6
45–49	0,2	0,2	0,2	0,3
T.T.A.	1417,5	1370,0	1292,5	3856,6

T.T.A. = Teljes termékenységi arányszám. (A korév szerinti élveszületési arányszámok összege.)

Ezért a szerző egy másik változatot is készített a cigányok termékenységére vonatkozóan, ezúttal a cigányok és románok termékenysége közötti különbségből kiindulva. Az 1992. évi népszámlálásban a 15–49 éves cigány nemzetiségű nők termékenységének arányszáma 1,69-szerese volt az azonos román női korcsoporténak. Az ennek az aránynak megfelelő teljes termékenységi arányszám: 2,32 gyermek egy cigány nemzetiségű nőre, az alábbi korcsoportos részletezésben (a termékenység korszerkezete az előző változatéval azonos):

15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	T.T.A.
145,8	178,0	90,3	32,8	12,7	3,4	0,2	2315,5

Ahogy megfigyelhető, a termékenység szintje ebben a változatban már jóval alacsonyabb, mint az előző variánsban, ugyanakkor továbbra is jelentősen magasabb értéket képvisel, mint a románoké. Ellenőrzésképpen az összes népesség termékenységi arányszámát a négy nemzetiség termékenységi arányszámainak korcsoport szerinti súlyozott matematikai átlagaként is kiszámította. Az így összegzett ráta a cigány női termékenység első változatában (T.T.A.=3,86) 1,495, a második változatban (a cigány T.T.A.=2,32) pedig 1,417. Ez utóbbi pontosan megegyezik a T.T.A. tényleges értékével, bár az első változat nemzetiségi termékenységi arányszámai is eléggé valóságosak, mivel a különbség csupán 5 százalék (1,495/1,417). Mindenesetre az egybeesés alapján a cigányok termékenységére vonatkozó azon becslése, amely szerint egy nőre 2,32 gyermek jut, biztosabb alapnak látszik az előrejelzéshez, és az ezen alapuló változatok (7. táblázat, 1.B., 1.D., 2.B. és 2.D.) is valóságosabbak és pontosabbak kell legyenek.

A halandóság megállapításában a nemzetiségenkénti nyilvántartások szerepe gyakorlatilag elhanyagolható; az 1992. évi kimutatás szerint a cigányok általános halálozási arányszáma mindössze 2 ezrelék! Megfelelő információk híján a szerző első változatként mind a négy nemzetiségi csoportra ugyanazokat a halandósági táblákat alkalmazta. Az 1994. évi halandósági tábla, azaz a születés időpontjában várható átlagos élettartam a férfiaknál 65,5 év, a nőknél 73,1 év. A második változatban úgy becsülte, hogy a halandóság a cigányoknál magasabb, így életkilátásaik mind a férfi, mind a női népességnél 5 évvel alacsonyabbak az előzőleg megadott értékeknél. Ez a döntés ugyan a szubjektív megközelítés számos elemét hordozza magában, a későbbi számítások eredményei azonban azt mutatják: könnyen lehetséges, hogy a cigányok várható élettartama még az így feltételezettnél is jóval alacsonyabb.

Szerzőnk két okból sem vállalkozott arra, hogy becslésekbe bocsátkozzon a külső vándorlás alakulását illetően. Egyrészt, a kivándorlásról közzétett hivatalos adatok a cigányokat külön nem részletezik, hanem az egyéb nemzetiségűek csoportjába sorolják be. Másrészt ha évi átlagban a 10–15 ezer fős negatív egyenleg feltételezése valószínű is, a vándorlási veszteség jelenlegi nemzetiségi megoszlásának fennmaradása megalapozott érvekkel nem védhető. A külső vándorlások figyelmen kívül hagyása természetesen szükségessé teszi a végeredmények bizonyos kiigazítását, mégpedig a szerző megítélése szerint elsősorban a románok és a magyarok vonatkozásában.

A cigányok (és közvetve a románok és magyarok) 1992-ben két változatban becsült számából kiindulva, valamint a cigányok halandóságára, illetve termékenységre vonatkozó kettős hipotézist elfogadva összesen nyolc változatot készített a népességszám jövőbeni alakulásáról. Mint megjegyezete, túlságosan is bizonytalan területen mozog ahhoz, hogy leszűkítse a feltételezések és változatok körét.

Az előreszámítások kidolgozása során a termékenység és halandóság szintjét állandónak, a nemzetiségi népességet pedig zártan feltételezte, azaz külső vándorlással nem számolt. (Az esetleges asszimiláció figyelembevétele fel sem merült, érthetően, hiszen ez a lehető legbizonytalanabb tényező.) A leegyszerűsítő megközelítést azzal indokolta, hogy az ország kivételes demográfiai helyzete elsősorban a válságos társadalmi-gazdasági-politikai környezetből eredeztethető, és e körülményeket mérlegelve jelenleg nincs reális alapja pozitív fordulatot feltételezni a népesedési viszonyok terén. De még ha elfogadnánk is egy ilyen feltételezést – írja –, nem rendelkezünk kellő ismeretekkel ahhoz, hogy megállapíthassuk a demográfiai jellemzők valószínű szintjét és kiválaszthassuk azt a pillanatot, amikor e jellemzők egyensúlya helyreáll. A termékenység és halandóság állandósága ugyanakkor hatásosan jelzi azokat a trendeket, melyekkel az elkövetkező három évtizedben a népesedéstervezésnek számolnia kell, ha nem történik közben valamilyen változás. A számítások eredményeiből kiindulva az elemző akár alternatív becsléseket is készíthet, a termékenység és halandóság más értékeit véve alapul. Kiemeli, hogy előrebecslése ilyenformán csupán kutató, „felderítő” jellegű, s ebben az összefüggésben kell vizsgálni és megítélni az eredményeit.

A végeredményeket a 7. és a 8. táblázat foglalja össze.

A két táblázat az összes változatot tartalmazza. A cigány népességet kivéve a nemzetiségi népességszámok a 7. táblázat mindkét csoportjában a 8. táblázat megfelelő változatában szereplőkkel azonosak. Nem térünk ki mindazon szempontokra, amelyek figyelembevételével a szerző kiválasztotta a további mélyebb elemzésre alkalmasnak ítélt – a 8. táblázatban feltüntetett – két végső változatot. (A többi hat változat a 7. táblázat segítségével felidézhető.) Utalunk azonban arra – miként szükségesnek tartotta ő is aláhúzni –, hogy a Romániában készült előrejelzések mindegyike, konstans halandóságot,

7. táblázat
Előreszámított népesség 2025-ben
(Ezer fő)

Változat	Várható népességszám	Várható népességszám módosítva*	A cigányok feltételezett halandósága és termékenysége**		A cigányok várható száma
			Várható élettartam Férfi/Nő (év)	T.T.A. (Gyermek/nő)	
1. változat: 1 millió cigány 1992-ben					
1.A.	21 318,6	20 818,6	65,49/73,14	3,86	2 535,5
1.B.	20 427,7	19 927,7	65,49/73,14	2,32	1 644,3
1.C.	21 204,4	20 704,4	60,63/68,26	3,86	2 421,0
1.D.	20 348,0	19 848,0	60,63/68,26	2,32	1 564,6
2. változat: 1,5 millió cigány 1992-ben					
2.A.	21 980,8	21 480,8	Ugyanaz, mint az 1.A–1.D. változatokban		3 802,9
2.B.	20 644,4	20 144,4			2 466,5
2.C.	21 809,4	21 309,4			3 631,5
2.D.	20 524,7	20 024,7			2 346,8

* Az előreszámított népesség az 1993–2025 között feltételezett külső vándorlási veszteséggel (500 ezer fő) csökkentve.

** A többi vizsgált nemzetiség feltételezett halandósága és termékenysége:

– Halandóság: 65,49/73,14

– Termékenység: románok 1,37; magyarok 1,29; egyéb nemzetiségűek 1,42.

8. táblázat
A tényleges, illetve az előreszámított népességszám 1992-ben és 2025-ben, nemzetiségenként
1.D. és 2.D. változat

1.D. változat

Nemzetiség	1992		2025		Növekedés vagy csökkenés	
	Ezer fő	%	Ezer fő	%	Ezer fő	%
Összesen	22 810,0	100,0	20 348,0	100,0	-2 462,0	-10,8
Román	19 851,0	87,0	17 271,9	84,9	-2 579,1	-13,0
Magyar	1 583,6	6,9	1 225,8	6,0	-357,8	-22,6
Cigány	1 000,0	4,4	1 564,6	7,7	+564,6	+56,5
Egyéb	375,4	1,7	285,7	1,4	-89,7	-23,9

2.D. változat

Nemzetiség	1992		2025		Növekedés vagy csökkenés	
	Ezer fő	%	Ezer fő	%	Ezer fő	%
Összesen	22 810,0	100,0	20 524,7	100,0	-2 285,3	-10,0
Román	19 385,5	85,0	16 705,5	81,4	-2 680,0	-13,8
Magyar	1 549,1	6,8	1 186,7	5,8	-362,4	-23,4
Cigány	1 500,0	6,6	2 346,8	11,4	+846,8	+56,5
Egyéb	375,4	1,6	285,7	1,4	-89,7	-23,9

termékenységet és elvándorlást feltételezve, 2025-ben 20 millió alatti lélekszámhoz vezet. Ez a szám az 1.B., 1.D., 2.B. és 2.D. variánsok külső vándorlási veszteséggel csökkentett értékeivel esik egybe, s így az alacsonyabb – a cigányok 2,32 gyermekes termékenysége alapján felépített – változatoknak kölcsönöz nagyobb valószínűséget.

A nemzetiségek fontosabb demográfiai jellemzői a 9. táblázatban foglaltak szerint alakulnak.

9. táblázat
A népesség szerkezete nagyobb korcsoportok, átlagos életkor, születésgyakoriság és
halálozások szerint 1992-ben és 2025-ben, főbb nemzetiségenként
1.D. és 2.D. változat

	1.D. változat		2.D. változat	
	1992	2025	1992	2025

Románok

Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
0–14	22,2	13,4	21,7	13,3
15–59	61,3	64,9	61,4	64,7
60-	16,6	21,6	16,8	21,9
Átlagos életkor (év)	33,7	43,2	34,1	43,4
Születések (1000 főre)	10,4	8,1	10,3	8,0
Halálozások (1000 főre)	11,9	16,1	12,1	16,4

Magyarok

Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
0–14	18,7	12,1	18,2	12,0
15–59	61,3	63,8	61,5	63,5
60-	20,0	24,1	20,3	24,5
Átlagos életkor (év)	37,5	45,3	37,9	45,5
Születések (1000 főre)	9,0	7,2	9,0	7,2
Halálozások (1000 főre)	14,2	18,5	14,4	18,8

	1.D. változat		2.D. változat	
	1992	2025	1992	2025

Cigányok

Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
0–14	41,4	26,1	41,4	26,1
15–59	53,5	65,6	53,5	65,6
60-	5,1	8,3	5,1	8,3
Átlagos életkor (év)	18,6	29,4	18,6	29,4
Születések (1000 főre)	20,8	18,8	20,8	18,8
Halálozások (1000 főre)	6,6	9,6	6,6	9,6

Egyéb nemzetiségűek

Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
0–14	18,8	13,4	18,8	13,4
15–59	58,4	62,9	58,4	62,9
60-	22,8	23,6	22,8	23,6
Átlagos életkor (év)	38,9	43,7	38,9	43,7
Születések (1000 főre)	8,8	8,1	8,8	8,1
Halálozások (1000 főre)	16,1	17,9	16,1	17,9

A főbb eredmények a következőkben összegezhetők. Ha a halandóság és a termékenység mostani jellemzői fennmaradnak, akkor Románia lakossága – a külső vándorlásokat nem számítva – 2,3–2,5 millióval, azaz 10–11 százalékkal lesz kevesebb 2025-ig. (Ez a magyarországihoz hasonló népesedési folyamatot jelez. Hazánkban a legfrissebb demográfiai forgatókönyv középső változata ez időszakban – igaz, más alapokon, a jellemzők változójával és a pozitívnak feltételezett külső vándorlási különbözet fékező hatásával is számolva – a népesség valamivel több mint 11 százalékos csökkenését jövendöli.) Szomszédunk átlagos népességcsökkenésének hátterében 2,6–2,7 milliós (13–14 százalékos) visszaesés mutatkozik a románoknál. A magyarok száma kb. 360 ezerrel (az anyaországbeli fogyatkozás ütemét kétszeresen meghaladó, 23 százalékos arányban) csökken. Az egyéb nemzetiségűek 56,5 ezerrel (24 százalékkal) lesznek kevesebben. Ezzel párhuzamosan a cigányok száma, 560–850 ezer fős gyarapodásuk révén, több mint a másfélszeresére nő. Ily módon a cigányok aránya az 1992. évi 4,4–6,6 százalékról 2025-ben 7,7–11,4 százalékra emelkedik. A két legjelentősebb nemzeti kisebbség helyzete felcserélődik: a cigányok számaránya mindkét változatban meghaladja a magyarokét. A 9. táblázatban megfigyelhető a román, magyar és egyéb nemzetiségű csoport korszerkezetének torzulása (a fiatalok arányának csökkenése mellett a jelentős mérvű elöregedés) is.

A magyarok számbeli csökkenésének irama az előrejelzés mindkét változatában 1,7-szer gyorsabb, mint a románoké. Az arányeltérés a magyarok kedvezőtlenebb halálozási és születési mutatóival magyarázható (10. táblázat). A két nemzetiséget jellemző értékek eltolódása a jövőben is fennmarad a korösszetétel sajátosságai következtében, melyek szintén a magyarok számára kedvezőtlenebbek. Például a 60 éves és idősebb népesség aránya 1992-ben a románoknál 16,6 százalék, a magyaroknál 20 százalék, míg 2025-ben a szerző számításai szerint a románoknál 21,6 százalék lesz, a magyaroknál pedig eléri a 24,1 százalékot. (Vö. a 9. táblázatban szereplő 1.D. változattal.)

10. táblázat

**A románok és a magyarok természetes népmozgalmának mutatói 1995–2025 között
(Ezer lélekre)**

Év	Születések		Halálozások		Természetes fogyás	
	Románok	Magyarok	Románok	Magyarok	Románok	Magyarok
1995	10,8	9,6	11,9	14,3	-1,1	-4,7
2000	11,0	9,8	13,0	15,2	-2,0	-5,4
2010	10,0	8,5	14,5	16,7	-4,5	-8,2
2025	8,1	7,2	16,1	18,5	-8,0	-11,3

A korszerkezet torzulásának kedvezőtlen hatása 2005 után erősödik majd fel, amikor az 1990-es években született csökkenő számú nemzedékek termékeny éveikbe lépnek.

A szerző alapadatainak igazolásaként megemlíti, hogy a magyarok születésének és halálzásának 1995-ben becsült értékei egybevágóak a demográfiai nyilvántartások 1994. évi kimutatásaival. Halandóságuk szintjét illetően a magyarországi mutatókkal is egybeesés tapasztalható. A születésgyakoriság viszont ez idő tájt kicsit nagyobb volt Magyarországon, ahol a T.T.A. értéke 1994-ben 1,6, míg Romániában mindössze 1,4. (Az eltérés beszédesen illusztrálja, hogy Románia a demográfiai válság milyen mélypontjára jutott: a termékenységi arányszám ugyanis a nyolcvanas években még tartósan 2,2 volt, a Magyarországon már akkor is csupán 1,8–1,9-ben kimutatható értékkel szemben.)

Az előre jelzett lélekszámcsökkenés aránya az egyéb nemzetiségűek körében a legjelentősebb, ami e heterogén csoport egyharmadát kitevő német kisebbség fokozott előregedésével magyarázható. Jelenleg a németek természetes fogyása a legerősebb, és ez a jellemző a jövőben még hangsúlyozottabb lesz. Az egyéb nemzetiségű csoporton belül ugyanakkor vannak olyan nemzetiségek – törökök, tatárok, visszafogottabban az ukránok –, amelyek száma és aránya nőni fog, figyelembe véve natalitásuk és mortalitásuk mértékét.

Amint várható volt, az előszámítás szerint a cigányság látványosan gyarapodik, különösen abban a változatban, melyben a szerző a T.T.A. értékét (az egy nőre jutó születendő gyermekek számát) 3,86-ban állapította meg. E feltevés alapján számítva a cigányok száma 2025-ig 2,4–2,5 millióra növekszik, amennyiben az 1992. évi kezdő érték 1 millió, és 3,6–3,8 millióra, ha a kezdő érték 1,5 millió. (8. táblázat 1.A., 1.C. és 2.A., 2.C. változat.) A teljes termékenységi arányszám 2,32-es értéke esetében a számok nyilvánvalóan kisebbek. Megjegyzendő, hogy az összes népesség előre becsült számát kifejező legmagasabb értékek a 3,86 gyermekes cigány termékenységi mutató feltételezéséhez kapcsolódnak. Más szóval: ha Románia népességszáma a vártnál esetleg kedvezőbben alakulna – vagyis a leginkább valószínűnél mérsékeltbben csökkenne –, az kizárólag a cigányság nagyobb szaporaságának lenne köszönhető. Érdemes hozzátenni, hogy e szélső változatok forgatókönyvei szerint egyúttal elképesztő mértékben megváltozna a születések nemzetiségi szerkezete: a 2.A. és 2.C. változatban a cigányok születéseinek száma 2025-ben megközelíti a románokét! Mint a szerző megjegyzi: könnyen elképzelhető ezeknek a változásoknak a hatása a két népesség fejlődésére 2025 után. Véleménye szerint azonban az egy cigány nőre jutó 3,86 gyermekes termékenységi szint – amely ehhez az eredményhez vezetne – kevésbé valószínű. Persze mint hipotézis, nem zárható ki.

A cigányok határozott természetes növekedése nemcsak a magas termékenység, hanem az alacsonyabb halálozási arány eredménye is (ez azonban nem tévesztendő össze a várható élettartamot kifejező mutatóval), annak következtében, hogy népességük korszerkezete kevésbé előregedett. A cigányok természetes népmozgalma, valamint a 60 éves és idősebb népességük aránya a szélső változatok szerint (1.A. és 1.D.) a következőképp alakul. (Ez a három mutató azonos a 2.A. és 2.D. változatban is.)

11. táblázat
A cigányok természetes népmozgalmának mutatói,
valamint időskorú népességük aránya 1992–2025 között

Év	Születések (Ezer főre)		Halálozások (Ezer főre)		Természetes szaporulat (Ezer főre)		60 éves és idősebb népesség aránya (%)	
	1.A.	1.D.	1.A.	1.D.	1.A.	1.D.	1.A.	1.D.
1992	34,6	20,8	4,7	6,6	29,9	14,2	5,1	5,1
1995	35,6	22,4	5,0	6,7	30,6	15,7	5,5	5,6
2000	34,7	23,3	5,3	7,2	29,4	16,1	5,9	6,2
2005	33,7	24,0	5,5	7,8	28,2	16,2	5,6	6,2
2010	32,7	22,4	5,7	8,2	27,0	14,2	5,6	6,4
2015	32,9	19,8	5,7	8,5	27,2	11,3	5,9	7,2
2020	33,1	18,8	5,7	8,9	27,4	9,9	6,2	8,1
2025	32,7	18,8	5,8	9,6	26,9	9,2	5,9	8,3

Az 1.A. változat természetesen a kevésbé valószínű forgatókönyv része. Azonban a végső variánsnak tekintett 1.D. változat is a természetes szaporulat tartós fennmaradását, valamint az időskorú népesség csupán mérsékelt aránynövekedését jelzi előre a cigányság körében.

*

Vasile Ghețau nem csupán nemzetközi hírű tudós, hanem – ismertett tanulmányának tanúsága szerint – egyúttal hazája etnodemográfiai viszonyainak talán legalaposabb ismerője. Bár a zaklatott légkörű 1992. évi népszámlálást követően egyes – nem szakmai – fórumokon az ilyen típusú vizsgálatok jövőbeni szükségtelenségéről nyilatkozott, évtizedes munkásságával ennek éppen az ellenkezőjét bizonyítja. A nemzetiségstatisztika melletti elkötelezettsége vitathatatlan, hiszen a kilencvenes évek elejétől több fontos cikkel és interjúval lépett e témában a nagyközönség elé. Ezekben – legalább az általános tájékozódás szintjén – a bukaresti statisztikai szolgálat belső használatú adatait is közkinccsé tette.

Ez irányú munkálkodásának eddigi betetőzése a most bemutatott tanulmány. A téma időszerűsége és a széles körű érdeklődés ösztönözte a megírására, jóllehet a nemzetiségek demográfiai jellemzői számára is csak részben ismeretesek. Ez utóbbi adatok – félig-meddig természetzerű – hiányossága magyarázza a kidolgozott változatok nagy számát és a szerteágazó fejtegetések bonyolultságát, valamint azt, hogy óhatatlanul is a cigány népesség előreszámításának kérdésköre vált hangsúlyozottá tanulmányában. A cigányság demográfiai súlyának várható növekedése további kérdéseket vet fel a jelenség társadalmi kihatásairól, ezekkel azonban Vasile Ghețau – szigorúan szakmai indíttatású – előrejelzésében nem foglalkozik. Szándéka elsősorban a figyelem felhívása volt, és egyúttal biztatás a terület mélyebb tanulmányozására, akár az elérhető információkat, akár a módszertan fejlesztését illetően.

Számításai tájékoztató jellegűek, s a bizonytalansági tényezők halmozódása miatt még a valószínűnek tartott változatok esetében is nyitva hagyja az utat egyéb lehetséges megoldások felé. Becsült nemzetiségi népességszámait és a számított mutatókat ennek figyelembevételével érdemes tehát szemügyre venni. A kirajzolódó lehetséges trendvonalak mindazonáltal így is elgondolkodtatóak. És persze nem kevésbé tanulságos annak nyomán követése, ahogy egy eddig bejáratlan terepen, a sokasodó módszertani buktatókat sorra véve a szerző céljához ér.